

Hnutí DUHA

Borové monokultury

Výsadba monokultur borovice lesní likviduje přírodě blízké listnaté a smíšené lesy a mění je v umělé nevhledné plantáže. Současně dochází k vymírání mnoha druhů živočichů a rostlin a k poškozování lesní půdy. Nepřirozené monokultury jsou náchylnější k požárům a jiným kalamitám. A navíc, procházka v takovém lese není zrovna pastvou pro oči. Proto musíme monokultury borovic převést zpět na smíšené lesy a přestat s kácením posledních zbytků cenných dubových lesů. Nahrazování doubrav borovými monokulturami je na některých místech v rozporu s evropskými směrnici i našimi zákony na ochranu přírody a mnohdy se nevyplácí ani ekonomicky.

Hodonínská doubrava – přirozený porost

Hodonínská doubrava – přeměna lesa na borovou monokulturu

foto: Martin Konvíčka

V dosud nevykáčených zbytcích Bořího lesa rostou neobvyklé duby cery a žijí velmi vzácné druhy hmyzu.

Škodlivé borové monokultury

Lesníci vysazují v České republice borové monokultury v místech, kde by bez vlivu člověka rostly zejména smíšené lesy – ve většině případů doubravy [1] [2] s javorem babykou, lípou, jedlím, habrem nebo jilmem. Někdy také s příměsí borovice, které se v pestrých porostech daří, aniž by poškozovala půdu [3].

Přirozené lesy s bohatým bylinným a keřovým patrem přitom rostly po tisíce let v křehké rovnováze a ještě donedávna hostily mimořádně rozmanitou flóru a faunu. Proměna v uniformní borové plantáže, ke které dnes zhusta dochází [4], však tuto rovnováhu vážně narušuje. Jejím důsledkem je zejména poškození půdy – na povrchu se hromadí kyselý surový humus a v hlubších horizontech naopak není téměř žádný [5]. Bohatá druhová i věková struktura lesních porostů zaniká a velmi rychle se z nich vytrácí bohatství rostlin a živočichů. Oslabené monokultury borovic navíc jen těžko odolávají houbovým chorobám a hmyzím škůdcům.

Výsadba borových plantáží ničí i cenná společenstva nelesních či lesostepních stanovišť, například písčité přesypy v Polabí, na Třeboňsku nebo na jižní Moravě. Pro mnoho druhů rostlin a hmyzu jsou zhoubné také rekultivace pískoven či jiných vytěžených území, provedené výhradně pomocí borovic.

Ničivé holoseče

Na borových plantážích dochází k pravidelným holosečným těžbám. Současný lesní zákon umožňuje v oblastech určených pro pěstování borových monokultur až dvouhektarové holoseče, což má za následek vyčerpanou půdu neschopnou zadržovat vodu a živiny. Někde nakonec chřadnou a zakrňují také samotné borovice [2].

Pro usnadnění opakované výsadby borovic lesníci pálí klest a zbytky po předešlé těžbě, frézují pařezy a dokonce orají lesní půdu. Způsobují tak odtok živin z povrchových humusových vrstev [6], erozi půdy [7], rozklad humusu a únik skleníkových plynů (CO_2 , N_2O) [6] [8]. Za rok může být odplaveno i několik tun půdy z hektaru [7] a emise oxidu uhličitého narůstají až o desítky procent ročně [9]. Rozklad kyselého borovicového jehličí navíc dlouhodobě poškozuje zbylé půdní prostředí.

foto: Jaromír Blaha

Manětínsko – borové monokultury a holoseče s orbou lesní půdy.

Kam patří?

Borovice se podílejí na současné druhové skladbě českých lesů 17 procenty. Bez vlivu člověka by toto číslo jen lehce překračovalo tři procenta [11] a vyskytovaly by se pouze na nejchudších a nejsušších písčincích. Dnes však rostou na místech, kde bychom je za přirozených podmínek vůbec ne našli nebo by tvořily jen příměs listnatých porostů [1] [2].

Borové monokultury jsou vážným problémem na mnoha místech naší země, nejvíce na Třeboňsku, v Plzeňské pánvi, v Ralské pahorkatině, na Broumovsku, na Kokořínsku, na Hodonínsku či v Polabí a Pojizeří. Uvedme několik příkladů.

Špatné zkušenosti s borovými monokulturami

Manětínsko

Manětínsko leží na severozápadě plzeňského kraje. První borové monokultury zde zakládali již v 19. století na vyčerpaných pastvinách, orné půdě a na místech s původními vzácnými jedlovými doubravami či doubravami s lípou nebo borovicí [1] [12]. Původní porosty zajišťovaly dostatečnou kvalitu půdy. Po zavedení borovic však její úrodnost výrazně klesla.

Státní podnik Lesy ČR dnes na Manětínsku těží i 120 let staré, ale zakrslé borovice. Je přitom více než zřejmé, že takové lesní hospodaření se vůbec nevyplácí. Šachovnicové uspořádání holosečí, frézování pařezů a orba znamenají pro půdu doslova poslední ránu. Narušení půdy a vystavení holin prudkému slunečnímu záření vede k rychlému rozkladu humusu, odplavení živin a erozi. Další generace lesa poroste ještě pomaleji nebo vůbec.

Hodonínsko

Hodonínskou doubravu s rozlohou zhruba 40 km² lidé využívali k intenzivnímu hospodaření už odedávna. I přesto si ale udržela vysokou pestrost druhů a stanovišť [13]. Až přeměna přirozených lesů (habrových doubrav a doubrav) [14] na borové monokultury a zavedení pasečného hospodaření namísto výběrového tuto pestrost narušily.

V týdeníku Svět z roku 1942 stojí: „Na Fabriciově mapě Moravy z r. 1569 a ještě i na Komenského mapě z roku 1680 jsou v této oblasti zakresleny listnaté lesy s duby

a tomu také odpovídá pojmenování ‚hodonínská dúbava‘, které nám z těch dob zůstalo dodnes. Kam se tyto listnáče poděly a kdo má zásluhu na dnešní podobě krajiny, kterou nazýváme ‚Moravskou Saharou‘? V minulosti tu masivní těžba spolu s pastvou a hrabáním steliva způsobila odplavení vrstvy humusu, místo lesní půdy zůstával pouze písek, došlo k narušení vodního režimu. Lidem vysychaly studny, krajina připomínala pouštní oblasti... Po velkém úsilí v letech 1825–1848 se podařilo do oblasti znovu vrátit smíšené a dubové lesy.“ [15]

Zdá se ale, že z historie žádné poučení neplyne. Z dubových lesů se stále stávají borové monokultury, půdy na holinách chřadnou, odplavuje se humus, mizí voda a začíná převládat písek. Plocha doubrav se každoročně zmenšuje.

Způsob lesního hospodaření na Hodonínsku nyní ohrožuje celoevropskou síť chráněných území Natura 2000 a mimo jiné také poslední populaci motýla okáče jílkového (*Lopinga achine*) u nás [4]. Ohroženo je ale mnohem více rostlin a živočichů: divizna brunátná, kosatec různobarvý, roháč obecný, tesařík obrovský, krajník pižmový i hnědý či kriticky ohrožený motýl jasoň dymnivkový. Podle odborníků by na celém území mělo být „mýcení dnešních starších a rozvolněných porostů a jejich obnova pasečným způsobem... absolutně nepřipustná“ [16]. Přesto nadále pokračuje.

Boří les

Komplex nezaplavovaných lesů mezi Břeclaví a Valticemi, kde roste vzácný dub cer, je součástí evropské sítě chráněných lokalit Natura 2000. Na dubu ceru zde žije hmyz pidi-křísek (*Fagocya cerricola*), který se nevyskytuje nikde jinde na světě. Boří les je domovem mnoha dalších vzácných a chráněných druhů – brouků tesaříka obrovského, páchníka hnědého, roháče obecného a motýlů jasoň dymnivkového a ohniváčka černočárého. Vinou likvidace listnatých lesů hrozí nebezpečí jejich vymizení. K zachování bohatství Bořího lesa je nutné, aby lesní hospodáři zastavili holosečné kácení a přestali vysazovat borové monokultury – borovice lze v této lokalitě pěstovat pouze jako příměs.

foto: Martin Hrouzek

Kvůli holosečím a výsadbě jehličnatých monokultur mizí z lesů mnoho druhů rostlin a živočichů, mezi jinými i kriticky ohrožený motýl jasoň dymnivkový.

Hnutí DUHA doporučuje

Změna lesního zákona

Zákon musí upřednostnit výběrové a výběrné způsoby hospodaření a omezit holoseče na nejvýše 0,3 hektaru. Je rovněž nutné ponechávat pět (ve státních lesích deset) souší či padlých kmenů na hektar a používat výhradně šetrné těžební a odtahové techniky. Úprava druhové skladby: přípustná odchylka v podílu borovic na výsadbě by měla být nejvýše o deset procent větší než v potenciální přirozené druhové skladbě na daném místě.

Lesní hospodaření v praxi

- Okamžitě zastavit další převody přírodě blízkých listnatých lesů i cenných nelesních stanovišť na borové monokultury.
- Přistoupit k přeměně borových monokultur na strukturně, druhově a věkově bohatší porosty. Postupně se tím zvýší druhová pestrost i kvalita půdy a její schopnost zadržovat vodu. Mladší borové porosty lze v tomto procesu využít jako takzvané přípravné dřeviny chránící vznikající smíšený či listnatý porost.
- S výjimkou extrémních stanovišť nevysazovat borovici jako hlavní dřevinu, ale pouze jako příměs k listnatým stromům a jedli.
- Využívat přirozené zmlazení ostatních dřevin ke zvýšení rozmanitosti porostu.
- Vyloučit orbu půdy a frézování pařezů.
- Nečekat až současné borové porosty dosáhnou takzvaného mýtního věku, který zákon stanovuje na nejméně osmdesát let. Státní správa lesů musí umožnit rozrůznění rozsáhlých stejnověkových a stejnodruhových porostů dřívě, než stanoviště nevhodné borové monokultury dospějí do věku zralého na holosečnou těžbu.
- Vytipovat oblasti, kde je v důsledku malé produktivity půd hospodářská činnost ztrátová, vyřadit je ze zásob a převést do kategorie lesů ochranných.

foto: Jaromír Bláha

Hodonínská doubrava – kácení posledních zbytků listnatých lesů a jejich přeměna na borové monokultury pokračuje.

Prameny

- [1] Neuhauslová, Z., et al. (1998): Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. Textová a mapová část. Academia, Praha, s. 34
- [2] Zerbe, S., Branda, A. (2003): Woodland Degradation and Regeneration in Central Europe during the Last 1000 Years – A Case Study in NE Germany, *Phytocologia*, Volume 33, Number 4, p. 683–700 (18)
- [3] Podrázský, V., Remeš, J. (2005): Effect of Forest Tree-species on the Humus Form State at Lower Altitudes, *Journal of Forest Science*, 51, 2005 (2): 60–66
- [4] Konvička, M., Novák, J., Beneš, J., Fric, Z., Bradley, J., Keil, P., Hrček, J., Chobot, K., Marhoul, P. (2008): The Last Population of the Woodland Brown Butterfly (*Lopinga achine*) in the Czech Republic: Habitat Use, Demography and Site Management, in press
- [5] Cienčila, E., Exnerová, Z., Macků, J., Henžlík, V. (2006): Forest Topsoil Organic Carbon Content in Southwest Bohemia Region, *Journal of Forest Science*, 52, (9): 387–398
- [6] Nohrstedt, H., Ring, E., Klemedtsson, L., Nilsson, A. (1994): Nitrogen Losses and Soil-water Acidity after Clear-felling of Fertilized Experimental Plots in a *Pinus Sylvestris* Stand, *Forest Ecology and Management*, 66 (1–3): 69–86
- [7] Field, J., Farrish, K., Oswald, B., Romig, M., Carter, E. (2005): Forest Site Preparation Effects on Soil and Nutrient Losses in East Texas, *Transaction of the Asae*, 48 (2): 861–869
- [8] Law, B., Thomson, P., Irvine, J., Antoni, P., Van Tuyl, S. (2001): Carbon Storage and Fluxes in Ponderosa Pine Forests at Different Developmental Stages, *Global Change Biology*, 7 (7): 755–777
- [9] Lytle, D., Cronan, C. (1998): Comparative Soil CO₂ Evolution, Litter Decay and Root Dynamics in Clearcut and Uncut Spruce-Fir Forest, *Forest Ecology and Management*, 103 (2–3): 121–128
- [10] Višňák: Les v hodině dvanácté, in press
- [11] MZe (2007): Zelená zpráva: Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky za rok 2006, Ministerstvo zemědělství, Praha
- [12] Šulc, Z. (2004): Model krajiny v 19. století a srovnání se současností, bakalářská práce, Západočeská univerzita v Plzni, Pedagogická fakulta, Katedra geografie
- [13] Konvička, M., Čížek, L., Beneš, J. (2004): Ohrožený hmyz nížinných lesů: ochrana a management, Sagittaria, Olomouc
- [14] Chytrý, M., Horák, J. (1997): Plant Communities of the Thermophilous Oak Forests in Moravia, *Preslia*
- [15] Týdeník Svět (1942): Rozhovor s vracovským revírníkem Bohumilem Foukalem, www.ratiskovice.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=114
- [16] Konvička, M., Beneš, J., Novák, J., Fric, Z. (2008): Monitoring okáče jílkového (*Lopinga achine*) a doplnění poznatků o stanovištních nárocích a bionomii, pilotní projekt pro Agenturu ochrany přírody a krajiny Praha, České Budějovice

foto: www.wikimedia.org

Krásný brook roháč mizí z naší přírody. Potřebuje totiž k životu staré duby.

Text: Zdeněk Poštulka a Jaromír Bláha.
Vydalo Hnutí DUHA, prosinec 2008.

Hnutí DUHA
Friends of the Earth Czech Republic

A · Bratislavská 31, 602 00 Brno
T · 545 214 431
F · 545 214 429
E · info@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz

STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Vydání tohoto informačního listu podpořil Státní fond životního prostředí České republiky.

Podpořte prosím práci Hnutí DUHA.

Naše práce se neobejde bez pomoci lidí, jako jste vy:
více na www.hnutiduha.cz/podpora.
Číslo účtu 1348492389/0800.

Hnutí DUHA s úspěchem prosazuje ekologická řešení, která zajistí zdravé a čisté prostředí pro život každého z nás. Navrhujeme konkrétní opatření, jež sníží znečištění vzduchu a vody, pomohou omezit množství odpadu, chránit krajinu nebo zbavit potraviny toxických látek. Naše práce zahrnuje jednání s úřady a politiky, návrhy zákonů, kontrolu průmyslových firem, pomoc lidem, rady domácnostem a vzdělávání, výzkum, informování novinářů i spolupráci s obcemi. Hnutí DUHA působí celostátně, v jednotlivých městech a krajích, i na mezinárodní úrovni. Je českým zástupcem Friends of the Earth International, největšího světového sdružení ekologických organizací.